

RECASENS, Daniel (2017): *Fonètica històrica catalana*. Edició a cura de Nicolau Dols. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 447 p.

L'any 1951 apareixia la primera *Gramàtica històrica catalana* (Noguer), signada per Antoni M. Badia i Margarit. Just un any després, es publicava a Gredos l'homònima i també en castellà *Gramàtica històrica catalana*, de Francesc de B. Moll. Ambdues obres, traduïdes posteriorment al català, varen ser completades amb la (coneguda) revisió crítica de Joan Coromines, recollida a *Lleures i converses d'un filòleg* (1974) i que matisava i resolvia els punts obscurs o poc fonamentats que havia detectat en les obres de Badia i de Moll. D'aleshores ençà, el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* (1980-1991) de Coromines, així com la *Gramàtica històrica del català* de Duarte i Alzina (d'enfocament generativista) i els diversos estudis sobre aspectes concrets de la fonètica històrica de Gulsoy, Moran, Rasico, Martí i Castell, Veny i Rabella fonamentalment, han perfilat el panorama bibliogràfic sobre la matèria, completat recentment per la *Gramàtica històrica de la llengua catalana* (Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2016) de Batlle, Moran, Martí Castell i Rabella. Tanmateix, el principal escull que fins ara no s'havia salvat d'una manera sistemàtica i global era el de definir els trets propis de l'evolució fonètica de la llengua catalana des dels orígens fins als nostres dies, tot fent èmfasi especial en la variació dialectal. En aquest sentit, en la *Gramàtica històrica del català* de 2016 (ressenyada a *Estudis Romànics* 39: 464-470), s'hi resolien les mancances sobre morfologia i, molt especialment, sobre sintaxi, però no el capítol sobre fonètica i l'evolució dels sons, altament deutor, encara, de les obres de referència anteriors.

La *Fonètica històrica del català* de Daniel Recasens, editada pel també expert en fonètica Nicolau Dols, resol excel·lentment aquesta gran mancança en l'establiment dels orígens i de l'evolució fonètica del català, per dos motius bàsics: primer, perquè l'autor és un dels exponents més qualificats per tractar la gestació de la fonètica catalana des del coneixement intrínsec sobre la matèria. Més de trenta anys de dedicació a la fonètica i a la dialectologia, plasmada en obres de primera magnitud com la *Fonètica descriptiva del català* (Institut d'Estudis Catalans, 1996) o l'immediat precedent a l'obra que ens ocupa *Fonètica i fonologia experimentals del català. Vocals i consonants* (Institut d'Estudis Catalans, 2014) l'autoritzen, sense cap excepció, a desenvolupar les hipòtesis i les conclusions que ofereix. En segon lloc, perquè la informació exhaustiva i minuciosa, altament contrastada, que forneix les pàgines del que ja consideram *el manual sobre fonètica històrica catalana* té en compte, críticament, tota la bibliografia i tots els treballs de síntesi anteriors sobre fonètica històrica. I, sobretot, perquè se n'analitzen les particularitats que cada fenomen ofereix dialectalment, particularitats que són posades en relació amb altres llengües (romàniques bàsicament però no exclusiva), de forma que no es limita a l'anàlisi de casos aïlladament en el context català sinó que, a més a més, se n'ultrapassen les fronteres habituals de la comparació amb l'occità.

L'estudi s'estructura en cinc parts: un capítol inicial, a manera d'introducció en la qual s'estableixen els objectius de l'obra, se'n defineix la metodologia i s'hi resumeixen les principals fites històriques que han marcat la història de la llengua; el segon i tercer capítol són dedicats, respectivament, al vocalisme i al consonantisme; el quart és referit a la prosòdia (reservat per als fenòmens de desplaçament accentual i per a l'absència de reducció vocàlica). El cinquè i darrer capítol, sota el títol «Evolució fonètica, cronologia i diversitat dialectal» tanca l'obra a manera de conclusió final tot resumint-ne els principals canvis fonètics ocorreguts abans i després de l'expansió geogràfica de la corona catalanoaragonesa durant els segles XIII i XIV.

Metodològicament, la presentació de la investigació resulta impecable. Els fenòmens relatius al vocalisme i consonantisme hi són ordenats cronològicament, tot i que s'adverteix que és un ordre cronològic aproximat «per tal com els processos de canvi solen sobreposar-se en el temps i a causa del desco-neixement que tenim encara sobre molts aspectes de fonètica evolutiva del català antic» (p. 10). La descripció de la gènesi de cada segment i dels condicionants d'efecte consonàntic que la determinen, profundament exemplificats, la concreció de l'abast o escenari dialectal del fenomen, l'anàlisi crítica de les fonts que s'hi han referit, la interpretació que se'n deriva i la justificació per l'opció que es considera

com la més plausible a tenor de les dades aportades, així com la periodització cronològica esdevenen els punts vertebradors del discurs científic que articula cada apartat.

Clarament, l'establiment de la gènesi vocàlica tònica i àtona marca la diferència respecte de les gramàtiques generals anteriors: ja no es tracta d'establir *la llei* estricta i rígida que ha operat per a cada segment (o en el pitjor dels casos, d'establir-la a partir de la grafia etimològica, amb la conseqüent llista d'excepcions que se'n derivava), sinó de descriure evolutivament quin n'ha estat el resultat en general i concretament a nivell dialectal i, sobretot, explicar-ne les causes fonètiques que hi han intervingut. En són mostres evidents, a tall d'exemple, la sistematització de l'anomenada *Llei Coromines*, els processos de diftongació condicionada o, molt especialment, l'anàlisi exhaustiva dels fenòmens de centralització de /e, a/ àtones en [ə] orientals, de centralització de /e/ tònica en [ə] en català oriental, l'ascens de /e/ tònica, el descens de /e/ tònica i de la /ə/ tònica, anàlisi que resol un dels punts més foscos i alhora més debatuts de la lingüística diacrònica catalana. En relació amb el consonantisme, capítol que tracta dels processos de canvi fonètic relatiu a les consonants de mode d'articulació diferent en català antic i modern» (p. 169), el fet de partir de l'anàlisi del mode d'articulació dona com a resultat la inclusió de fenòmens que tradicionalment havien quedat al marge en la sistematització de la lingüística diacrònica, com és per exemple l'existència, en algunes zones de Mallorca, de la realització oclusiva (alveolo)palatal [c] i [j] o també, els processos de lenició i l'elisió de les oclusives intervocàliques, com l'elisió de /d/ en posició intervocàlica pròpia sobretot del valencià i en menor mesura del català nord-occidental meridional. Sens dubte, l'anàlisi de tots els processos que afecten el consonantisme resulta d'una complexitat sense precedent, que Recasens resol i explica a la perfecció des del coneixement rigorós dels processos fonètics, com queda palès amb la descripció del procés de desafricació [dz] > [ð] [dz] provinent de *Ce, i* i T[j] i la desafricació de [ts] provinent de les seqüències T[j], *Ce, i* i C[j] o l'evolució de [ð] provinent de D, T[j] i *Ce, i*.

La bibliografia final exhaustiva i actualitzada, així com els índexs de termes i de temes, no fan més que completar el resultat de la investigació, per tal com faciliten la sistematització de la consulta.

Arran de les consideracions anteriors, considerem que la *Fonètica històrica del català* de Daniel Recasens és una obra referent, del tot necessària i imprescindible en la producció bibliogràfica sobre lingüística catalana. És un text altament recomanat per als especialistes en la matèria però molt concretament per als lingüistes en particular i per als filòlegs en formació en general, que s'apropen per primer cop a l'estudi sistemàtic de la lingüística històrica i a qui calen referents bibliogràfics sòlids i críticament contrastats.

Maribel RIPOLL PERELLÓ
Universitat de les Illes Balears

RODORÉDA, Mercè (2017): *Cartes de guerra i d'exili (1934-1960)*. A cura de Carme Arnau. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans / Fundació Mercè Rodoreda («Arxiu Mercè Rodoreda», 7), 383 p.

MCNERNEY, Kathleen (2017): *Mercè Rodoreda: una bibliografia crítica (2002-2011)*. Amb una relació d'obres de Mercè Rodoreda i de traduccions de la seva obra recopilada per Judith Sánchez Gordaliza. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans / Fundació Mercè Rodoreda («Arxiu Mercè Rodoreda», 7), 173 p.

Vaticinava Joan Sales (i Armand Obiols 2010: 322, 330, 339, 352...), a propòsit dels lectors de Mercè Rodoreda, tot servint-se d'un proverbi llatí, que el temps, i el públic, són els grans crítics (Rodoreda / Sales 2008: 124, 219, 223, 555, 607). I l'autora, portant Proust a col·lació, discorria profèticament en una entrevista l'any 1969 sobre dues menes de lectors per als escriptors de minories: «un, en l'espai, "momentani", que esgota relativament aviat les possibilitats d'una obra, i l'altre, "successiu" en el temps, que